

Artikel verschenen in Dr. William den Boer en drs. Teun van der Leer (red.), *Calvijn, de baptisten en de gemeente van morgen*. Apeldoornse Studies no. 56 (Apeldoorn: Theologische Universiteit, 2010), 107-118.

Het verschil tussen een soteriologie ‘van voren’ en ‘van achteren’

Dopers en baptisten over de heiliging

– door dr. Olof H. de Vries –

1. Dopers en baptisten

Deze bijdrage bedoelt tweërlei:

1. De doperse en baptisten visie op levensheiliging te beschrijven in een verhelderende vergelijking met de visie van Calvijn, zoals deze is weergegeven in de bijdrage van dr. William den Boer;¹
2. Het verschil tussen beide visies uit te leggen als het gevolg van twee verschillende benaderingen van de soteriologie: een soteriologie ‘van voren’ (het doperdom en het niet streng calvinistische deel van het baptisme) en een soteriologie van ‘achteren’ (Calvijn).

De keuze voor een bespreking van de doperse en de baptisten opvatting over heiliging behoeft enige toelichting. Beide bewegingen hebben verschillende historische wortels. Toch zijn er theologische en historische redenen voor een gemeenschappelijke bespreking van hun visie op heiliging.

Het doperdom moet verstaan worden binnen de context van de continentale kerkreformatie. Centraal in het doperdom staat een leven van navolging van Christus. Navolging is levensheiliging.

Het baptisme daarentegen is een product van de Engelse kerkreformatie, met name van het separatistisch puritanisme, dat ijverde voor reformatie naar Geneefs model. Het calvinisme zit het baptisme daarom in de genen. In de traditie van de *Particular Baptists* is dit calvinisme, soms tenderend naar hypercalvinisme, duidelijk aanwijsbaar in hun leer over een exclusief heilsaanbod aan de verkorenen. De *General Baptists* leren een algemeen heilsaanbod. Doperdom en baptisme hebben de doop op belijdenis van geloof gemeenschappelijk als identiteit bepalende praktijk. In het doperdom is de doop de initiatie in een leven van navolging van Christus. In het baptisme bezegelt de doop de ontvangst van Gods zaligmakende genade, die onder andere blijkt uit een vernieuwde levenspraktijk. Navolging en ‘nieuw leven’ vallen beide in de categorie van heiliging.

In de geschiedenis die leidde tot het ontstaan van het baptisme speelde het doperdom een rol. In 1609 werd in een groep van naar Amsterdam gevluchte Engelse separatistische puriteinen de geloofsdoop ingevoerd; uit deze groep is na terugkeer in Engeland de eerste baptistengemeente voortgekomen. De Amsterdamse vluchtelingengemeente onderhield ter plekke contacten met Doopsgezinden.

2. Een soteriologie ‘van voren’ en een soteriologie ‘van achteren’

In deze bijdrage wordt een poging ondernomen om het verschil tussen calvinisme enerzijds en doperdom en baptisme anderzijds inzichtelijk te maken middels een verschillende benadering

¹ William den Boer, “‘Zij die het vlees dienen, zijn dus geen christenen’”. Calvijn over de heiliging’ in: Dr. William den Boer en drs. Teun van der Leer (red.), *Calvijn, de baptisten en de gemeente van morgen*. Apeldoornse Studies no. 56 (Apeldoorn: Theologische Universiteit, 2010), 91-106.

van de heilsleer. Men kan de heilsorde tussen God en mens ‘van achteren’ (vanuit God als bron) en ‘van voren’ (vanuit de mens in wie het heil gerealiseerd wordt) benaderen. De zojuist geïntroduceerde terminologie is geïnspireerd door H. Berkhof, die verschillende benaderingen van de christologie onderscheidt.² Er is een christologie ‘van boven’, die Jezus beschrijft als de Zoon van God, het vleesgeworden Woord. Er is een christologie ‘van beneden’, die Jezus benadert vanuit zijn mens-zijn. Berkhof stelt voor om de persoon en het werk van Jezus ook te benaderen vanuit zijn Israëlitische voorgeschiedenis. Jezus komt als de ‘ware zoon van Israël’ op uit de oudtestamentische geschiedenis. Deze benadering is een christologie ‘van achteren’.

Terug naar de soteriologie. In de heilsorde tussen God en mens zijn achtereenvolgens te noemen:

1. de fundering van het heil in God zelf, het meest radicaal onder woorden gebracht in de verkiezingsleer;
2. de verwerving van het heil door Christus, in diens lijden, sterven en verrijzenis. Het heil is heil ‘in Christus’;
3. de toerekening van dit door Christus verworven heil aan de mens, door het geloof, in een nieuwe status. Dit vindt plaats in de rechtvaardiging: God spreekt uit dat de gelovige recht van bestaan voor zijn aangezicht heeft;
4. de verwerkelijking, door de Heilige Geest, van het ‘in Christus’ presente heil in het leven van de gelovige. Dit vindt plaats in een levenslange geschiedenis van levensheiliging die binnen de context van dit leven zijn voltooiing niet bereikt;
5. het na de opstanding uit de dood deel krijgen aan de gelijkenis aan Christus. Dit is de voltooide heiliging.

Een soteriologie ‘van achteren’ doordenkt het heil in de volgorde 1 t/m 5. Een soteriologie ‘van voren’ doet het – globaal gesproken – in de omgekeerde volgorde.

Een calvinistische soteriologie benadert het heil ‘van achteren’. Doperse soteriologie en het merendeel van de baptisten soteriologieën benaderen het heil ‘van voren’.

3. Calvijns soteriologie getypeerd als een soteriologie ‘van achteren’

Voor deze typering wordt geput uit de bijdrage van dr. William den Boer.

- De heiliging heeft haar fundament *in de verkiezing* (punt 1 van de heilsorde), blijkens Calvijns commentaar op Rom.8:14: ‘...de heiligmaking waartoe de Heere alleen Zijn uitverkorenen verwaardigt...’.³
- De heiliging is ‘*in Christus*’ (punt 2), zoals Calvijn schrijft aan Sadoletus: ‘...Christus... is, zoals de Apostel zegt, gegeven tot rechtvaardigheid en heiligmaking...’.⁴ Dit wordt ook onder woorden gebracht middels de leer over de drie ambten van Christus: ‘Wie met Christus verenigd is, is verenigd met de hele Christus, dus zowel met Christus als Priester (rechtvaardiging) als met Christus als Koning (heiliging)...’.⁵ Samenvattend: ‘Rechtvaardigheid en heiligheid vormen *in Christus* (cursivering De Vries) een ondeelbare eenheid’.⁶
- In de gelovige vormen beide echter geen eenheid. De gerechtigheid in Christus is een onwankelbare juridische status, zo onwankelbaar als de gerechtigheid van Christus zelf. De heiliging daarentegen is een levenslange strijd. De gelovige is ‘in Christus’ geheiligd, maar zijn/haar heiligheid staat niet onwankelbaar. Integendeel: ‘Zich

² H. Berkhof, *Christelijk Geloof* (Nijkerk: Callenbach, 1973), 281.

³ William den Boer, ‘Calvijn over de heiliging’, 100, noot 234.

⁴ Den Boer, ‘Calvijn over de heiliging’, 94.

⁵ Den Boer, ‘Calvijn over de heiliging’, 93.

⁶ Den Boer, ‘Calvijn over de heiliging’, 93.

richtend op de volkomenheid sleept de gelovige zich voort... We hinken met de ene voet, struikelen met de andere, vaak vallen we helemaal: dat is ons leven'.⁷ Dit roept een spannende vraag op: Kan de gelovige zijn heil verspelen? Of ligt alles 'in Christus' vast, wat er ook in de geloofsgeschiedenis gebeurt?

Na Calvijn hebben calvinisten deze vraag beantwoord in het leerstuk van de volharding der heiligen. Zij grepen over het 'in Christus' heen nog verder in de heilsorde terug naar de verkiezing. In de Leerregels van de Synode van Dordrecht (1618/1619) staat in het hoofdstuk over de volharding der heiligen geformuleerd dat de uitverkorenen hun heil niet kunnen verspelen.⁸ Dit is de logica van een soteriologie 'van achteren'. Wie de doordenking van het heilsgebeuren begint met Gods eeuwige verkiezing, ontkomt er niet aan de geschiedenis van de heiliging met al haar contingentie te laten opslokken door de eeuwige zekerheid van de verkiezing.

- De Geest verwerkelijkt het 'in Christus' presente heil in de levensgeschiedenis van de gelovige. De Heilige Geest is de Geest der heiliging.⁹ Zoals de heiliging 'in Christus' vast ligt, zo ligt zij ook 'in de Geest' vast, namelijk in de aard van de Geest. De Geest is heiligingseffectiviteit. Met een citaat van Calvijn: '...dat de beweging des Geestes zoo krachtig is (*tam efficacem*), dat Hij ons noodzakelijk (*necessario*) in de gestadige gehoorzaamheid der gerechtigheid is houdende'.¹⁰

We concluderen dat Calvijn de heiliging 'van achteren' benadert, vanuit het heil dat 'in Christus' is, vanuit de aard van de Geest, en tenslotte – het meest fundamenteel – vanuit de verkiezing. Deze benadering dient ter bemoediging van de gelovigen in hun spannende en soms frustrerende heiligingsgeschiedenis. In Calvijns eigen woorden: 'hebben de beangste gewetens van de godvruchtigen een onneembaar bolwerk, omdat zij weten, dat zij, wanneer zij *in Christus* (cursivering De Vries) blijven, buiten alle gevaar zijn om verdoemd te worden'.¹¹

4. Doperse navolging te plaatsen in een soteriologie 'van voren'

Het centrale thema in de doperse soteriologie is de navolging van Christus. In de navolging krijgt de gelovige deel aan de geschiedenis van Jezus. Jezus' geschiedenis – met name die van zijn lijden – wordt de geschiedenis van de gelovige. En zó verkrijgt de mens heil. De doop is de initiatie in de geloofsgeschiedenis van navolging. De navolging is een levenslange doop, een voortdurend sterven en opstaan met Christus. De navolging is geen religieuze prestatie. Het is de historische context waarbinnen het door Christus verworven heil het heil van de gelovige wordt. De problematiek van de menselijke zonde en schuld wordt niet buiten de mens in Christus opgelost, zoals in de reformatorische soteriologie. In de navolging gebeurt dat in de geschiedenis van de mens zelf. De reformatorische heilsleer onderscheidt een 'extra nos' van de rechtvaardiging van een 'in nobis' van de heiliging. Het doperdom kent dit onderscheid tussen een 'buiten' en een 'binnen' de mens niet. Alles vindt plaats in de geschiedenis van de mens zelf. Hiermee verdwijnt ook het onderscheid tussen rechtvaardiging en heiliging. De rechtvaardiging gaat op in de heiliging en wordt rechtvaardigmaking.

⁷ Den Boer, 'Calvijn over de heiliging', 102.

⁸ De Belijdenisgeschriften van de Nederlandse Hervormde Kerk, 's-Gravenhage 1980, 147 'Want God, die rijk is in barmhartigheid, neemt naar het onveranderlijk voornemen van de Verkiezing, de Heilige Geest van de zijnen, zelfs ook in droevige afdwalingen, niet geheel weg en laat hen niet zo zeer vervallen, dat zij de genade van de aanneming en van de rechtvaardiging verliezen, of dat zij zondigen tot de dood, tegen de Heilige Geest en, door deze geheel te verlaten, zichzelf in het eeuwige verderf storten' (Vijfde hoofdstuk, artikel VI).

⁹ Den Boer, 'Calvijn over de heiliging', 97.

¹⁰ Den Boer, 'Calvijn over de heiliging', 97.

¹¹ Den Boer, 'Calvijn over de heiliging', 103.

De doperse soteriologie zet in bij de heiliging. Van daaruit wordt teruggedeneerd naar het heil ‘in Christus’: de navolging waarin het heil wordt verkregen is navolging *van Christus*. Tenslotte wordt het heil gefundeerd in God: het is een gave van God, soms wordt gesproken van ‘verkiezing’. Om genoemde redenen kan gezegd worden dat de doperse heilsleer met *navolging* als centraal begrip, getypeerd kan worden als een soteriologie ‘van voren’.

We willen de doperse leer en praxis van de navolging onderstaand profiel geven door te citeren uit geschriften van de eerste generatie dopers (de jaren 1520).

In de ‘Brüderliche Vereinigung’, de eerste doperse geloofsbelijdenis geformuleerd tijdens een ontmoeting van doperse leider in februari 1527 in Schleithem, worden ethische vragen – bijvoorbeeld of het geoorloofd is voor een dopers christen om het zwaard te hanteren – beantwoord met een simpele verwijzing naar Jezus en de oproep Hem na te volgen: ‘Also sollen wir im ouch thun und im nachloufen [navolgen], so werden wir nit in die finsternus wandlen’.¹²

De ‘Brüderliche Vereinigung’ kent geen onderscheid tussen rechtvaardiging en heiliging. In het artikel dat handelt over de doop wordt gesteld dat dopelingen geloven ‘das ire sund durch Christum hinweggenommen sigend [zijn]’, en onderricht hebben ontvangen in de ‘endrung des lebens’[verandering van levenspraktijk] en ‘wöllen wandlen in der ufferstäung [opstanding] Jesu Christi’.¹³ In de navolging – wandelen in de werkelijkheid van Jezus’ opstanding – komen vergeving van zonden en verandering van levenspraktijk samen.

Michael Sattler was de doperse leider die een belangrijke rol heeft gespeeld in de opstelling van de ‘Brüderliche Vereinigung’. Kort voor zijn martelaarsdood in mei 1527 schreef hij een brief aan zijn gemeente te Horb. Hierin roept hij de gemeente op tot navolging van Christus: ‘Gedenkent ewers forlauffers [uw voorloper] Jesu Christis, vnd folgent jm nach durch glauben vnd gehorsame, mit lieb vnd gedult’.¹⁴

Sattler had in Straatsburg een tijdlang gastvrijheid ontvangen en was daar in gesprek geweest met Bucer en Capito. Na zijn vertrek schreef hij een brief aan deze Straatsburgse reformatoren, waarin hij in 20 punten een samenvatting geeft van de discussiepunten. Het zevende punt luidt: ‘Die vorgesehnen, beruffen, gloubigen sollen glichformigen sin den ebenbild Christi’.¹⁵ De gelijkvormigheid aan het beeld van Christus (de heiliging) wordt in de heilsorde met terugwerkende kracht gefundeerd in de voorzienigheid van God en de roeping tot geloof door God.

Het 16^e eeuwse doperdom was een complexe beweging waarin verschillende groepen te onderscheiden zijn. De ‘Brüderliche Vereinigung’ en Sattler vertegenwoordigen in deze bijdrage het Zwitserse doperdom.

We vragen vervolgens aandacht voor Hans Denck, een representant van het Zuid-Duitse doperdom, dat wortels heeft in de middeleeuwse Duitse mystiek. In dit type doperdom heeft de navolging vooral het karakter van ervaring van Christus’ lijden in eigen leven.

¹² Brüderliche Vereinigung etzlicher Kinder Gottes sieben Artickel betreffend, in W.Köhler, *Flugschriften aus den ersten Jahren der Reformation*, Band 2, Heft 3 (Leipzig, 1908), 32.

¹³ Köhler, *Flugschriften*, 28.

¹⁴ Köhler, *Flugschriften*, 322.

¹⁵ Manfred Krebs & Hans Georg Rott, *Quellen zur Geschichte der Täufer*, Band VII, Elsas, Teil I (Gütersloh, 1959), 68, 69.

Denck keerde zich tegen de reformatie prediking die hij kenschetst als: ‘Frid, frid, glaubet nur, so seit ir angenommen, und steet die sach wol’.¹⁶ Daartegenover plaatst hij het gaan van de weg der navolging: ‘...welcher maint, er sey Christi, der musz den weg wandlen, den Christus gewandelt hat, so kompt man in die ewig wonung Gottes’.¹⁷ Dat is de moeilijke en pijnlijke weg van zelfverloochening, waarin de lijdende Christus, het Lam Gods, de gelovige is voorgegaan: ‘...das im der gaist des lambs zeugknusz gebe und sagete, dasz disz der ainig weg were zu seligkait, nemlich sich selb verlieren’.¹⁸ Het gaan van deze weg houdt bijvoorbeeld in dat men zijn steun niet zoekt bij machtigen en rijken, maar bij geringen en verachten. Christus zelf is immers de geringste onder alle mensen geworden, waarna God Hem heeft verhoogd.¹⁹ Zo wordt in de navolging de weg van Christus’ lijden, sterven en opstanding de heilsweg van de gelovige. Christus’ geschiedenis wordt zijn eigen geschiedenis.²⁰

In de navolging vloeien rechtvaardiging en heiliging samen: ‘dan welche das gesatz hören und nit mit der that erfüllen, seind vor Gott nit gerecht’.²¹ Denck deed deze uitspraak in een debat met tegenstanders die stelden dat het heil vast ligt in Gods verkiezing: ‘...zu trost allen auszerwölten, auf das sy wissen, das all ir hilff und hayl in Gottes handt steet, und kain gewalt so mechtig, ders im darausz reyssen werd oder mög’.²² Denck verwerpt een heilsleer die zozeer wortelt in de geschiedenisloze uitverkiezing, dat zij de geschiedenis buiten spel zet. Hij verkondigt een heil dat in werken van heiliging geschiedenis is.²³ In de terminologie van deze bijdrage: Dencks soteriologie is een soteriologie ‘van voren’.

De navolging is geen verdienstelijke menselijke religieuze prestatie. Denck is hierover heel duidelijk: ‘Nicht das ers von im selbs thu...’.²⁴ En: ‘Die seligkait ist in unns, aber nit von uns’.²⁵ En: ‘aller rum gehört Got, durch welches gnad ein weg gegeben ist, der aller welt unmöglich war. Darumb auch verdienst nit dem menschen, sonder Christo zugehört, durch welchem im alles, was er hat, von Got geschenckt worden ist’.²⁶ Hiermee is het genadekarakter van de navolging gesteld.

5. Baptisten over de heiliging

Achtereenvolgens komen aan de orde:

1. doperse invloed op de soteriologie van de *General Baptists* in wording;
2. heiliging in de geloofsbelijdenissen van de zich in de 17^e eeuw presenterende arminiaanse *General Baptists* en calvinistische *Particular Baptists*;

5.1 doperse invloed op de soteriologie van de *General Baptists* in wording

¹⁶ Hans Denck, ‘Schriften’, in Walter Fellmann, *Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte*, Band XXIV, Quellen zur Geschichte der Täufer VI, Teil 2 (Gütersloh, 1965), 102.

¹⁷ Fellmann, *Quellen und Forschungen*, 50.

¹⁸ Fellmann, *Quellen und Forschungen*, 33.

¹⁹ Fellmann, *Quellen und Forschungen*, 50, ‘Und sehe nyemandt auff die hohen in diser welt, es sey in gwalt, kunst oder reychthumb, sonder wem sein hertz gen himel steet, der richte es under sich auff die verachten und klainen diser welt, deren herrund maister Christus Jesus ist, der der verachtetst under allen menschen worden ist und darumb erhöhet vonn Gott...’

²⁰ O.H.de Vries, *Leer en praxis van de vroege dopers uitgelegd als een theologie van de geschiedenis* (Leeuwarden: Gerben Dijkstra, 1982), 59.

²¹ Fellmann, *Quellen und Forschungen*, 43.

²² Fellmann, *Quellen und Forschungen*, 42.

²³ De Vries, *Leer en praxis*, 65.

²⁴ Fellmann, *Quellen und Forschungen*, 94.

²⁵ Fellmann, *Quellen und Forschungen*, 32.

²⁶ Fellmann, *Quellen und Forschungen*, 58.

Het baptisme heeft zijn historische wortels in het contact dat een separatistische puriteinse vluchtelingengemeente in 1609-1612 in Amsterdam onderhield met een locale doopsgezinde gemeente. In dit contact kwam John Smyth – de leider van de vluchtelingengemeente – tot een andersoortige soteriologie. We richten ons hierin op de verhouding tussen rechtvaardiging en heiliging.

Smyth had gestudeerd in Cambridge, het bolwerk van puriteins calvinisme. Hij verliet Cambridge als aanhanger van de verkiezingsleer. In Amsterdam blijkt Smyth de calvinistische leerstukken over verkiezing en erfzonde te hebben verworpen en ook andere gedachten te hebben gekregen over de soteriologie.

In 1609 zond Smyth een in twintig artikelen onder woorden gebrachte geloofsbelijdenis ‘Corde credimus’ op naar de doopsgezinden.²⁷ In artikel 10 onderscheidt hij tweeërlei gerechtigheid: de klassiek reformatorische, die bestaat in toerekening van Christus’ gerechtigheid aan de gelovige en een ‘inwonende gerechtigheid’, die gebruikt wordt als een synoniem voor ‘heiliging’: ‘the justification of man...consists partly of the imputation of the righteousness of Christ apprehended by faith, and partly of inherent righteousness, in the holy themselves, by the operation of the Holy Spirit, which is called regeneration or sanctification’.²⁸ Rechtvaardiging en heiliging vormen één geheel. De doopsgezinde lezers zullen zich hierin herkend hebben; de doperse soteriologie is hier immers door gekenmerkt.

Wanneer de rechtvaardiging een deel wordt van de heiliging – die zich in de geschiedenis voltrekt – impliceert dit een historisering van het heil: het heil realiseert zich in een historisch proces waarin de mens zijn aandeel heeft. Dit wordt ingeleid in artikel 9, waarin de genade wordt omschreven als een genade die de mens in staat stelt zijn verantwoordelijkheid in het heilproces te dragen – grace als *enabling* grace – : ‘That men, of the grace of God through the redemption of Christ, are *able* (cursivering De Vries) to repent, to believe, to turn to God, and to attain eternal life’.²⁹

In de vluchtelingengemeente voltrok zich een splitsing.³⁰ John Smyth had de belijdenisdoop ingevoerd door eerst zichzelf en daarna zijn gemeenteleden te dopen. Hij achtte zijn eigen ‘zelfdoop’ gerechtvaardigd omdat er geen gedoopte doper voorhanden was. Had Abraham immers niet eerst zichzelf besneden voordat hij anderen ging besnijden? Na enige tijd kreeg Smyth hier spijt van. Hij had een doopsgezinde doper moeten vragen de eerste doop in zijn gemeente te bedienen. Dit laatste kon Thomas Helwys – naast Smyth een van de leiders van de gemeente – niet meemaken. Hij vond dat Smyth hiermee een opvatting over ‘doopsuccessie’ introduceerde, naar Helwys’ mening een variant van de verwerpelijke katholieke apostolische ambtsuccessie.

Thomas Helwys scheidde zich met een aantal leden af. Helwys richtte zich in ‘A Declaration of Faith of English People Remaining at Amsterdam’ tot de doopsgezinde gemeente.³¹ In deze belijdenis bedoelden Helwys c.s. zich tegenover de doopsgezinden te presenteren als een van de Smyth-groep te onderscheiden gemeente. Overeenkomst met en onderscheid van Smyth zijn in deze bijdrage van belang omdat de Helwys-groep in 1611 naar Engeland is teruggekeerd en daar de eerste *General Baptist Church* heeft

²⁷ Short Confession of Faith in XX Articles by John Smyth, naar de openingswoorden in de Latijnse versie ‘Corde credimus’, in W.L. Lumpkin, *Baptist Confessions of Faith* (Valley Forge: Judson Press, 1959), 100, 101.

²⁸ Lumpkin, *Baptist Confessions of Faith*, 101.

²⁹ Lumpkin, *Baptist Confessions of Faith*, 100, 101.

³⁰ James R. Coggins, *John Smyth’s Congregation. English Separatism, Mennonite Influence, and the Elect Nation*. Studies in Anabaptist and Mennonite History No. 32 (Waterloo: Herald Press, 1991), 77–81.

³¹ Lumpkin, *Baptist Confessions of Faith*, 117-123.

gesticht. De leden van de Smyth-groep vonden aansluiting bij de Amsterdamse doopsgezinde gemeente. Men kan zeggen dat Smyth 'de geestelijke vader van het baptisme is' en Helwys 'de vertolker en uitvoerder van de ideeën van Smyth'.³² De volgende soteriologische punten in Helwys' 'A Declaration of Faith' vragen aandacht:³³

- In artikel 5 is sprake van een verkiezing van gelovigen: 'That God before the foundation off the World hath Predestinated all that beleeve in him shall-be saved'. De verkiezing bepaalt niet wie geloven, maar omgekeerd bepaalt het geloof de inhoud van de verkiezing. Vanuit het geloof wordt achterwaarts geredeneerd tot op de verkiezing. Dit artikel lijkt een aanzet te leveren tot een soteriologie 'van voren'.
- Artikel 6 biedt voluit reformatorische heilsleer: 'That man is justified onely by the righteouness off Christ, apprehended by Faith, yet faith without works is dead'.
- Artikel 7 leert de mogelijkheid van de afval der heiligen: 'That men may fall away from the grace off God... That a righteous man may forsake his righteousness and perish... But let all men have assurance, that iff they continew vnto the end, they shallbee saved... let all worke out their salvacion with feare and trembling'.

Artikel 6 lijkt een correctie van Smyth's opvatting over de eenheid van rechtvaardiging en heiliging. Maar artikel 7 handhaaft de geschiedenis van geloof/ongeloof en werken als de plek waar beslissingen vallen over het eeuwig heil. In het licht van artikel 7 levert artikel 5 inderdaad de aanzet tot een soteriologie 'van voren'.

5.2 heiliging in de geloofsbelijdenissen van de zich in de 17^e eeuw presenterende arminiaanse General Baptists en calvinistische Particular Baptists

De *General Baptists* dateren van 1611/1612 en kwamen via een omweg van doperse beïnvloeding voort uit het calvinistische separatistische puritanisme. De *Particular Baptists* ontstonden in 1640, kwamen rechtstreeks uit het separatistisch puritanisme voort, en bewaarden hun calvinistische oorsprong.

In 1660 deden *General Baptists* hun 'Standard Confession' het licht zien, waarin drie artikelen inzage geven in de visie op heiliging.³⁴

- In artikel VII wordt de heiliging van de gelovigen omschreven als een werk van de Geest: 'That there is one holy Spirit... that thereby they may be throughly sanctified...'
- Volgens artikel VIII is de heiliging geen oorzaak van uitverkiezing tot eeuwig leven; deze verkiezing rust geheel in Gods genade: '...that the purpose of God according to election, was not in the least arising from fore-seen faith in, or works of righteousness done by the creature, but only from the mercy, goodness, and compassion dwelling in God...'
- Maar tegelijk is er volgens artikel IV wel een geschonken *capacity* tot eeuwig redding: '...that all men at one time or another, are put into such a capacity, as that (through the grace of God) they may be eternally saved'.

Deze uitspraken over de heiliging liggen voor een belangrijk deel in de lijn van de traditie van de *General Baptists*, die begon bij de eerder besproken 'A Declaration of Faith of English People' van Thomas Helwys. De heiliging is weliswaar geen gelovige bijdrage aan het eeuwig heil; dit is geheel een zaak van Gods genadige verkiezing. Maar deze verkiezing zet

³² J. Bakker, *John Smyth, de stichter van het Baptisme* (Wageningen: H. Veenman & Zonen, z.j.), 87.

³³ Lumpkin, *Baptist Confessions of Faith*, 118, 119.

³⁴ Lumpkin, *Baptist Confessions of Faith*, 225-227.

de mens in zijn geloofsgeschiedenis niet buiten spel: hij heeft een *capacity* tot eeuwig heil. De soteriologie heeft een aanzet die ‘van voren’ komt.

De *Particular Baptists* gaven in 1677 hun ‘Second London Confession’ uit,³⁵ waarin zij zoveel mogelijk aanleunden tegen de calvinistische ‘Westminster Confession’ (1646). De hoofdstukken over rechtvaardiging (XI) en heiliging (XIII) zijn van calvinistische signatuur. De heilsleer wordt ontworpen vanuit de verkiezing, het is een soteriologie ‘van achteren’: ‘God did from all eternity decree to justify all the Elect’. In de rechtvaardiging rekent God de gerechtigheid van Christus toe aan de gelovige. Die gerechtigheid is een juridische status, onaantastbaar voor wat er in de geloofsgeschiedenis van de verkorenen gebeurt, blijkens: ‘...they can never fall from the state of justification’.

De gelovige wordt geheiligd door het Woord en de Geest die in hem woont. Deze heiliging blijft het gehele aardse leven onvolmaakt. De heiliging is een geschiedenis, die het karakter heeft van een voortdurende oorlog tussen de ‘oude mens’ en de ‘nieuwe mens’: ‘a continual, and irreconcilable war; the Flesh lusting against the Spirit, and the Spirit against the Flesh’. In deze strijd is de ‘nieuwe mens’ tenslotte overwinnaar: ‘through the continual supply of strength from the sanctifying Spirit of Christ the regenerate part doth overcome; and so the Saints grow in Grace, perfecting holiness in the fear of God’.

De heiliging wordt beschreven als een geschiedenis, zelfs een spannende oorlogsgeschiedenis. Maar in die geschiedenis vallen niet de beslissingen. De afloop ligt vast in de *sanctifying Spirit of Christ*. Dit is conform Calvijns visie op de heiliging, die hij vast ziet liggen ‘in Christus’ en ‘in de Geest’ (zie punt 3 van deze bijdrage). Een soteriologie ‘van achteren’, ontworpen vanuit Gods eeuwige verkiezing, kan geen recht doen aan de contingentie van geschiedenis.

6. Samenvatting, conclusie en evaluatie

Calvijn, dopers, *General* en *Particular Baptists* beschreven allen de heiliging als een heiligings*geschiedenis*. Geschiedenis is open, is menselijk, is contingent: zij is niet een noodzakelijk maar een open gebeuren, mede door een menselijke vrijheid van handelen. Calvijn en de *Particular Baptists* bleken niet in staat om het historisch karakter van het heil voluit recht te doen. Dit komt omdat zij het heil fundeerden in de eeuwige goddelijke verkiezing, een benadering waarvoor in deze bijdrage de benaming *soteriologie van ‘achteren’* wordt voorgesteld.

Zowel de heilsleer van de 16^e eeuwse dopers als van de 17^e eeuwse *General Baptists* kan geduid worden als een *soteriologie ‘van voren’*. Deze soteriologie zet in de heilsorde in bij de fase van de verwerkelijking van het heil in de geschiedenis van de gelovige – de heiliging – en redeneert van daaruit terug naar ‘in Christus’ en naar de verkiezing.

In de heilsleer van het doperdom vond de heiliging plaats in de navolging van Christus, waarin de geschiedenis van Christus’ lijden, dood en opstanding de geschiedenis van de gelovige wordt. De rechtvaardiging werd een deel van de heiligingsgeschiedenis.

Onder doopsgezinde invloed ging John Smyth, ‘de stichter van het baptisme’³⁶ hierin mee. Zo niet Thomas Helwys, de stichter van de eerste *General Baptist* gemeente. Op orthodox reformatorische wijze fundeerde hij de rechtvaardiging enkel ‘in Christus’. Maar de heiliging is bij hem wel een geschiedenis waarin beslissingen vallen over het eeuwig heil.

De *General Baptists* waren in hun geloofsbelydenis reformatorischer dan Helwys: de heiliging levert geen bijdrage aan het eeuwig heil. Maar er is wel een geschonken *capacity* tot

³⁵ Lumpkin, *Baptist Confessions of Faith*, 241-295.

³⁶ J. Bakker, *John Smyth, de stichter van het Baptisme* (Wageningen: H. Veenman & Zonen, z.j.).

eeuwig heil die de mens moet gebruiken. In deze *capacity* herkennen we de *enabling grace* waarmee Smyth de gelovige verantwoordelijkheid gaf in het heilsproces.

In de heiliging komen Gods verkiezing en het werk van Christus tot hun doel: het heil wordt het heil van mensen. De heiligingsgeschiedenis is zo cruciaal in de heilsorde dat het legitiem is in de heilsleer daarbij in te zetten. Dit gebeurt in een soteriologie ‘van voren’.

Dit type soteriologie biedt de theologische ruimte om in de prediking een sterk appèl te doen op de menselijke verantwoordelijkheid – ook voor het eigen heil en dat van anderen! – en de uitwerking daarvan te interpreteren binnen de contexten van de werking van de Geest, van het ‘in Christus’ en van de verkiezing.

Bibliografie

J. Bakker, *John Smyth, de stichter van het Baptisme* (Wageningen: H. Veenman & Zonen, z.j.)

H. Berkhof, *Christelijk Geloof* (Nijkerk: Callenbach, 1973)

Dr. William den Boer en drs. Teun van der Leer (red.), *Calvijn, de baptisten en de gemeente van morgen*. Apeldoornse Studies no. 56 (Apeldoorn: Theologische Universiteit, 2010)

James R. Coggins, *John Smyth's Congregation. English Separatism, Mennonite Influence, and the Elect Nation*. Studies in Anabaptist and Mennonite History No. 32 (Waterloo: Herald Press, 1991)

De Belijdenisgeschriften van de Nederlandse Hervormde Kerk, 's-Gravenhage, 1980

Walter Fellmann, *Quellen und Forschungen zur Reformationsgeschichte*, Band XXIV, Quellen zur Geschichte der Täufer, VI, Teil 2, (Heidelberg: Gütersloher Verlaghaus, 1965)

W. Köhler, *Flugschriften aus den ersten Jahren der Reformation*, Band 2, Heft 3 (Leipzig, 1908)

Manfred Krebs & Hans Georg Rott, *Quellen zur Geschichte der Täufer*, Band VII, Elsass, Teil I, (Heidelberg: Gütersloher Verlaghaus, 1959).

W.L. Lumpkin, *Baptist Confessions of Faith* (Valley Forge: Judson Press, 1959)

O.H. de Vries, *Leer en praxis van de vroege dopers uitgelegd als een theologie van de geschiedenis* (Leeuwarden: Gerben Dijkstra, 1982)